

JUSSI VARKEMAA
Conrad Summenhart's
Theory of Individual Rights.
Studies in Medieval and
Reformation Traditions 159.
Leiden: Brill 2012. 266 s.

Viimeisten vuosikymmenten aikana on keskusteltu vilkkaasti yksilöoikeuksien aatehistoriallisesta taustasta ja niiden syntyajankohdasta. Nykyään tutkijat ovat melko yksimielisiä siitä, että yksilöoikeudet ajoittuvat varhaisintaan sydän- tai myöhäiskeskiajalle. Tällöinkin puhutaan pitkälti oikeuskielestä ja -käsitteistöstä sekä niiden vaiheittaisesta kehityksestä, ei niinkään teorianmuodostuksesta. Varsinaiset yksilöoikeuksia koskevat teoriat alkoivat hahmottua vasta myöhäiskeskiajan lähteistöissä. Yksilöoikeuskäsitteen syntyminen edellytti yhtäältä oikeustieteessä 1100-luvulta lähtien alkanutta renessanssia. Toisaalta vasta 1200-luvun lopun ja 1300-luvun alun voluntaristiset moraalifilosofiset teoriat, jotka korostivat yksilöllisen tahdonkyvyn merkitystä inhimillisessä toiminnassa ja päätöksenteossa, mahdollistivat ajatuksen myös jokaisella yksilöllä olevasta subjektiivisesta oikeudesta. Yksi varhaisimmista luonnonoikeusteoriasta on fransiskaaneologi William Ockhamin (noin 1285–1347) esittämä.

Jussi Varkemaan tutkimus *Conrad Summenhart's Theory of Individual Rights* on merkittävä kontribuutio viimeaikaiseen luonnon- ja yksilöoikeuksien varhaishistoriaa koskevaan kansainväliseen keskusteluun. Ensinnä se on ensimmäinen saksalaisen teologin Konrad Summenhartin (1455–1502) oikeusajattelusta koskaan julkaistu monografia ja tietääkseni toinen ylipäätään Summenhartista koskaan julkaistu monografia. Ainokaisen julkaisemisesta on jo yli sata vuotta. Lisäksi Varkemaan tutkimukseen sisältyy laajahko (46 s.) katsaus Summenhartia edeltäneeseen ja hänen ajatteluunsa vaikuttaneeseen myöhäiskeskiaikaiseen luonnonoikeustradi-

tioon, jossa hän myös esittää merkittäviä, aikaisempaa tutkimusta korjaavia tutkimustuloksia.

Varkemaan tutkimustehtävänä on Summenhartin yksilöoikeusteorian rekonstruoinen tämän masiivisesta moraaliteologisesta teoksesta *Opus septipartitum de contractibus pro foro conscientiae et theologico* (lyh. *Opus septipartitum*), joka ilmestyi vuonna 1500. Tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä, osallistuiko Summenhart tietoisesti mihinkään oikeusdiskurssiin systematisoimalla ja teoretisoimalla oikeuskieltä. Ne, jotka eivät pidä Summenhartia yksilöoikeusteoreetikkona, perustelevat näkemystään erityisesti sillä, että *Opus septipartitum* on ennen kaikkea talouselämän (erityisesti vaihdannan, kaupan ja sopimusten) sekä rippifoorumin (*forum internum*) tapauksia käsittelevä akateeminen tutkielma. Näin Summenhart tarkastelee oikeuskäsitystään moraaliteologisessa, ei oikeusteoreettisessa kontekstissa. Lisäksi kyseinen oikeuksia koskeva teoreettinen osuus on lyhyt (kvestiot 1–14) sijoittuen moniosaisen teoksen ensimmäisen osan alkuun. Tämänkin nähdään ilmentävän sitä, että oikeuksia koskevan katsauksen ensisijainen tehtävä on ollut hyödyttää käytäntöä, ei teoriaa.

Varkemaan mukaan pelkkään kirjallisuustraditioon tuijottaminen ei kuitenkaan ole riittävä peruste väittää, ettei Summenhartilla olisi oikeuksien teoriaa ja etteikö hän olisi sellaista myös tietoisesti systematisoinut. Väitteensä perusteeksi Varkemaa viittaa nimenomaan Jean Gersonin (1363–1429) ja Antoninus Firenzelaisen (1389–1459) huomattavaan vaikutukseen Summenhartin oikeusajattelussa. Heidän teoksensa edustavat kuitenkin aivan muunlaisia kirjallisuuden lajia kuin Summenhartin. Myös Varkemaan tutkimustulokset ovat vahva evidenssi hänen edustamansa näkemyksen puolesta.

Tutkimus jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa Varkemaa esittelee myöhäiskeskiaikaista oikeuskeskustelua ja oikeus-

käsitteen määritelmiä kahdeksan ajattelijan tuotannossa (Bonaventura, Godfrey Fontaineslainen, Petrus Johannes Olivi, Hervaeus Natalislainen, William Ockham, Richard Fitzralph, Jean Gerson ja Antoninus Firenzelainen). Varkemaa kutsuu osiota ”Summenhartin teorian intellektuaaliseksi kontekstiksi”. Perustelut sille, miksi juuri edellä mainitut ajattelijat olisivat etuoikeutettuja edustamaan myöhäiskeskiaikaista ja Summenhartin kannalta keskeistä oikeuskeskustelua, jäävät hieman epämääräisiksi muiden kuin Gersonin ja Firenzelaisen osalta, joiden vaikutusyhteys Summenhartin ajatteluun on ollut suora. Sen sijaan tradition varhaisemmat edustajat ovat melko summittainen otos.

Yhtäältä Varkemaa perustelee valintaansa sillä, että heistä kaikki muut paitsi Fitzralph osallistuvat 1250-luvulla alkaneeseen fransiskaanista köyhyyttä koskevaan kiistaan, jolla oli merkittäviä vaikutuksia yksilöoikeuskäsitteistön kehitykseen. Voi kuitenkin kysyä, miksi esimerkiksi Henrik Gentiläistä ei tarkastella, vaikka hän määritteli yksilöoikeusterminologiaa oppilastaan Fontaineslaista laajemmin tai miksi dominikaaneologi Johannes Pariisilainen jää käsittelemättä, vaikka hänenkin määritelmillään oli huomattavaa vaikutusta myöhempiin yksilöoikeusteorioihin.

Tarkasteltavana ei myöskään ole yhtään varsinaista oikeustieteilijää. Esimerkiksi Bartolus Sassoferratolainen osallistui sekä fransiskaanista köyhyyttä että yksilöoikeuksia koskevaan keskusteluun – ja Summenhart myös viittaa häneen tarkastellessaan omistusoikeuksia. Tekijällä on ilmeisesti ollut mielessään jokin teoreettisluonteinen oletus (esimerkiksi gersonilainen oikeustraditio) fransiskaanisen köyhyystradition lisäksi, mitä hän ei kuitenkaan eksplikoisi riittävän selkeästi.

Taustaluku on joka tapauksessa ansiokas tutkielma yksilöoikeuskeskustelun yhdestä yleislinjasta ja sen kehityksestä. Toisaalta luvulla

ei ole yhtä suurta selitysarvoa työn kokonaisuuden kannalta, koska tekijä ei vielä tässä yhteydessä kovinkaan paljon muotoile esille ottamiinsa määritelmiä selityspäätteiksi nimenomaan Summenhartin yksilöoikeusteorialle lukuun ottamatta Gersonia ja Firenzelaista.

Teoksen toinen ja tutkimuksen pääasiallinen osa ("Conrad Summenhart's Theory") jakautuu kolmeen pääluokkaan *Opus septipartitum* -teoksen kvestioiden mukaisesti: "Yksilön oikeus", "Dominium-käsitteen kolme lajia" (kvestiot 1–7) sekä "Omistusoikeudet" (kvestiot 8–14). Tässä osassa Varkemaa esittelee Summenhartin yksilöoikeusteorian keskeiset elementit: oikeus (*ius*) valtana (*potestas*), oikeus *dominiumina* ja oikeus suhteena. Summenhart lähtee yksilöoikeusteoriassaan gersonilaisesta määritelmästä, jonka mukaan oikeus on laillista valtaa johonkin (*ius est potestas licita*) toimintaan. Varkemaa osoittaa edelleen, kuinka Summenhart kehitti käsitystään vapausoikeuksista yhtäältä Gersonin ja toisaalta roomalaisoikeudellisen käsitteistön perustalta. Summenhartille vapausoikeus yhdistyi käsitykseen itsemääräämisestä ja eräänlaisesta itsensä omistamisen oikeudesta kuitenkin niin, että Jumalalla oli viime kädessä ylimiestus ihmiseen. Tämän ajatuksen tiimoilta Summenhart muun muassa ajatteli, että ihmisellä oli vapaus myydä itsensä orjaksi.

Kolmannessa pääluvussa Varkemaa keskittyy Summenhartin oikeusteorian ehkä keskeisimpään käsitteeseen, joka on monimerkityksinen *dominium*. Summenhart määrittelee käsitteen suhteessa toimintaan (*actus*) ja käyttää hyväkseen luonnonfilosofista terminologiaa. Hän jakaa käsitteen Gersonia seuraten kuuteen alalajiin (*beatificum, originale, gratificum, evangelicum, canonicum, politicum*) ja klassiseen *dominium naturale* -käsitteeseen. Määrällisesti tarkasteltuna *dominium evangelica* -käsite on hallitseva. Summenhart rinnastaa sen kirkolli-

seen valtaan, jota jo Gerson käsitteli teoksessaan *De potestate ecclesiastica*. Laadullisesti tarkasteltuna *dominium naturale* -käsite on keskeisin. Sen Summenhart yhdistää kiinnostavalla ja perinteestä poikkeavalla tavalla käsitykseensä luonnollisesta laista (*lex naturalis*).

Teoksen viimeisessä luvussa Varkemaa siirtyy analysoimaan Summenhartin omistusoikeuskäsitteistöä (*usus, ususfructus, proprietas ja possessio*), joka on puhtaasti positiivisen oikeuden säätelämä ja josta ilmenee Summenhartin laaja juridinen lukeneisuus ja tietämys. Summenhartin ensisijaiset lähteet ovat kanonisti Hostiensuksen *Summa aurea* ja siviilisti Bartolus Sassoferratolaisen *Lectura super prima parte digesti novi*. Vaikka Summenhart ei suoraan viittaa Antoninus Firenzelaisten *Summa theologica* -teokseen, Varkemaa on löytänyt useita, jopa sanatarkkoja viittauksia Firenzelaisten teokseen. Summenhart seuraa omistusoikeuskustelussa pitkälti oman aikansa määritelmiä, mutta on Varkemaan mukaan systematisoinut myös tätä käsitteistöä helpottamaan käytännön vaihdantataloutta ja kauppaa.

Koska Varkemaa on valinnut tutkimuksensa taustaluvun eräänlaiseksi punaiseksi langaksi fransiskaanisen köyhyyskeskustelun, hän olisi tässä viimeisessä luvussa voinut sitoa lankoja yhteen ja tuoda esille myös sen, miten kyseinen kiista viritteli modernia omistusoikeuskäsitteistöä – ja millä tavalla Summenhartin käyttämä omistusoikeuskäsitteistö seurasi tai erosi siitä.

Kaiken kaikkiaan Jussi Varkemaan teos on erinomainen tutkimus myöhäiskeskiaikaisesta yksilöoikeusajattelusta ja Summenhartin asemasta siinä. Tutkimus avaa myös kiinnostavia yhteyksiä Summenhartin oikeusteorian jälkivaikutukseen, josta yksi mielenkiintoisimmista on espanjalaisten uuskolastikkojen teorian vapausoikeuksista.

VIRPI MÄKINEN
DOS., HELSINKI

ADINA HOFFMAN &
PETER COLE

Sacred Trash: The Lost and Found World of the Cairo Geniza. New York: Schocken 2011. 284 s.

Heprean kielen sanalla *geniza* tarkoitetaan juutalaisen seurakunnan pyhien kirjoitusten varastoa, jonne käytöstä poistetut uskonnolliset tekstit on kätkeä. Perinteisesti kaikki hepreakieliset kirjoitukset, joissa Jumalan nimi saattaa esiintyä, on määritelty pyhäiksi. Vaikka sana *geniza* ei esiinny vielä Raamatussa, sanajuuren johdannainen on käytössä aarrekkamion merkityksessä myöhemmissä Raamatun kirjoissa. Genizana toimiva tila on useimmiten väliaikainen sijoituspaikka, josta tekstit viedään myöhemmin asianmukaisin menoin haudattaviksi.

Näin ei kuitenkaan käynyt Vanhassa Kairossa eli Fustatissa. Ben Ezzan synagogan *geniza* täyttyi "kuolleista" pyhistä teksteistä tyhjentyneenä miltei vuosituhannen ajan. Koska paikallinen juutalainen seurakunta päätyi syystä tai toisesta laajentamaan pyhän käsitettä koskemaan *kaikkia* hepreakaalisia kirjoitettuja tekstejä, *geniza* ei kätkenyt uumeniinsa pelkästään pyhiä tekstejä, liturgista runoutta ja virallisia sopimuksia vaan myös ostoskuitteja, lasten aakkosharjoitteluja ja yksityiskirjeiden luonnostelmia hepreaksi, arameaksi ja juutalaisarabiaksi. Nämä 1890-luvun lopulla Cambridgen yliopistoon siirretyt fragmentit ovat jo yli vuosisadan ajan tarjonneet tutkijoille kiehtovan näkymän keskiaikaiseen juutalaiseen maailmaan.

Adina Hoffmanin ja Peter Colen teos *Sacred Trash: The Lost and Found World of the Cairo Geniza* tutustuttaa lukijansa viihdyttävästi mutta asian- tuntevalla otteella Kairon *genizan* moderniin tutkimushistoriaan. *Genizan* tarina alkaisi toki jo sydänkeskiajalta, mutta Hoffman ja Cole aloittavat teoksensa vasta 1800-lu-